

doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2023.30.11

УДК 378.147:78.071.2

Чинчева Л. В.¹

Освітній компонент «диригування» як основа фахового становлення майбутнього учителя музичного мистецтва

Розкривається значення освітнього компоненту «Диригування» в практичній підготовці майбутнього учителя музичного мистецтва. Адже питання професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва знаходяться сьогодні в руслі важливих проблем, які розв'язує педагогічна наука. Саме від того, яким буде сучасний вчитель-музикант, як він розпочне свою професійну діяльність, чи буде він здатний відповідати вимогам, які ставить перед ним суспільство, залежить рівень освіти, вихованості та загальної культури школярів. У статті автор акцентує на тому, що предмет "диригування" є інтеграційним предметом у низці дисциплін, тісно пов'язаних з іншими дисциплінами диригентсько-хорового циклу, а саме: хоровий клас, читання хорових партитур, аранжування. У зв'язку з цим розкривається спектр можливостей оволодіння професійними знаннями та вміннями, набуття професійних компетенцій, на що вказують міжнародні стандарти, які регулюються такими державними документами про освіту: «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021р., Державна програма «Освіта» (Україна XXIст.), Закон України «Про освіту», Концепція «Нова українська школа» тощо.

Ключові слова: диригування, музична культура, практична підготовка, учитель музичного мистецтва, хоровий спів.

Основним завданням хормейстерської підготовки студентів вищих навчальних педагогічних закладів є розвиток їхньої загальної музичної культури, музичних якостей та здібностей, формування художнього сприймання та розвитку музичного мислення, навчання диригентській техніці й практикуму роботи з хором, удосконалення комунікативних здібностей та майстерності організації творчої взаємодії з шкільним колективом.

У процесі методичної підготовки здобувачі освіти вивчають фахові методики, які забезпечують їх готовність до освітньої роботи в закладі загальної середньої освіти та інших навчальних закладах. В ході практичної підготовки майбутні вчителі музичного мистецтва опановують практичні навички та прийоми, що дозволяють їм успішно здійснювати професійну діяльність.

Суттєву роль у цьому процесі відіграє освітній компонент «Диригування». Його основною метою є підготовка майбутнього вчителя до хормейстерської роботи як на уроках музичного мистецтва, так і в позаурочний час.

Освітній компонент «Диригування» нами виділений як опорний компонент у підготовці учителя музичного мистецтва за двома параметрами, котрі визначають його основне призначення, а саме: сприяти формуванню фахових компетентностей, які забезпечують можливість реалізації професійно-педагогічної діяльності (вокально-хорової, виконавської); готувати майбутніх учителів музичного мистецтва до такого виду дитячої творчості, котра є найбільш важливою та найбільш поширеною в умовах закладу загальної середньої освіти; створювати максимально сприятливі умови для підготовки студентів до роботи з хором.

¹ Чинчева Лариса Владилєнівна, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, <https://orcid.org/0009-0005-4555-7683>

Теоретико-методологічні засади диригентської роботи та професійного становлення майбутніх вчителів музичного мистецтва висвітлювали у своїх працях Н. Гуральник, Н. Гузій, А. Козир, Л. Масол, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Ростовський, О. Хижна, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.

Прийнято вважати, що організація методичної підготовки вчителя музичного мистецтва полягає, перш за все, в створенні необхідних умов для особистісного розвитку майбутнього педагога, цілісно творчого підходу до різноманітних явищ музично-педагогічної діяльності.

Оптимальні умови для впровадження такого підходу створює послідовно викладений цикл диригентсько-хорових дисциплін, специфіка якого полягає в тому, що він є інтегрованим та об'єднує різноманітну підготовку майбутнього фахівця. Так, читання хорових партитур не тільки привчає студентів відтворювати звучання хорового твору на інструменті, але й удосконалює його фортепіанну підготовку, привчає грати хоровий твір за принципом «хорової органіки» (А. Авдієвський), тобто максимально наближуючи звучання хорової партитури на інструменті до звучання хорового колективу; хоровий клас, котрий є базовим у фаховій підготовці студентів, шліфує їх співацьку майстерність; хорове диригування, поєднуючи цілий комплекс набутих умінь та навичок, готує студентів до художньо-інтерпретаторської діяльності у сфері трактування музичних творів; практикум роботи з творчим колективом (хором) забезпечує набуття хормейстерських умінь і навичок та готує студентів до творчого спілкування з дитячим хоровим колективом; хорове аранжування поєднує музично-теоретичні знання майбутніх учителів музичного мистецтва, спрямовуючи їх у творче русло.

В контексті нашого дослідження ми розглядаємо диригентську підготовку майбутнього вчителя музичного мистецтва як складну динамічну систему, якій притаманні функції, що забезпечують її стійке існування. Ці функції умовно можна поділити на дві групи:

1) внутрішні (освітня, навчальна, виховна), що відображають можливості самої системи, взаємозв'язок та взаємозалежність її компонентів;

2) зовнішні (координуюча та інтегруюча), що визначають співвідношення вокальної підготовки студентів з іншими компонентами системи професійної підготовки, їх взаємодію та закономірні зв'язки.

Диригентська підготовка як об'єктивний процес має низку закономірностей, а саме:

- зумовленість системи потребами духовного розвитку суспільства та завданнями музично-естетичного виховання підростаючого покоління;

- відповідність змісту, форм і методів диригентської підготовки рівню розвитку педагогічної науки та шкільної практики, характерові й змісту цього виду педагогічної діяльності;

- єдність навчання, виховання й розвитку студентів у процесі диригентської підготовки;

- взаємозв'язок мети, функцій, змісту та методів навчання студентів у закладі вищої освіти;

- залежність якості вокально-хорових знань, умінь і навичок від характеру, змісту, форм і методів організації навчальної діяльності студентів [1, с.81].

Диригентська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва базується на науково обґрунтованих принципах, в яких відображені, по-перше,

загальні принципи фахової підготовки спеціаліста такого профілю, по-друге, – принципи побудови єдиної системи музично-педагогічної підготовки.

Найголовнішими методологічними принципами цього виду підготовки студентів є системність, цілісність та інтегративність.

Система стає цілісністю в тому випадку, коли її окремі частини знаходяться у функціональній залежності і кожний елемент системи є наслідком стану іншого елемента, коли неможливе самостійне існування окремого елемента, а зміна однієї частини веде до зміни інших частин, тобто, коли вона є організованою системою.

Широкі можливості категорії системи та заснованого на ній пізнавального підходу є об'єктивними передумовами ефективності його використання у розвитку різноманітних наук та освітніх компонентів.

Об'єктивна необхідність і значущість цілісності диригентської підготовки зумовлена тим, що в процесі фахового навчання студенти повинні опанувати теоретичні основи майбутньої спеціальності в одночасному і тісному зв'язку з педагогічною практикою, завдяки чому забезпечується цілісна професійна підготовка студентів до навчання школярів.

У музично-педагогічній освіті все більше виникає необхідність створення інтеграційної системи знань про музику, яка вимагає злагодженості викладу усіх освітніх компонентів. Теоретико-методологічна й методична підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва в циклі ОК «Диригування» здійснюється послідовно протягом всього періоду навчання в інститутах мистецтв та на музично-педагогічних факультетах педагогічних університетів.

Деякою мірою саме ОК «Диригування» дозволяє подолати недоліки професійної підготовки майбутніх учителів до практичної діяльності, а саме: розрізненість засвоєння знань з окремих ОК, що стає значною перешкодою для реалізації комплексного підходу до навчання й виховання майбутніх фахівців; відсутність ОК, який готує студентів до керівництва творчими дитячими колективами, орієнтує їх на просвітницьку роботу та залучає до активної концертної діяльності; незбалансованість, відокремленість у вивченні освітніх компонентів, які заважають формуванню цілісних та системних музично-педагогічних знань.

Хоровий спів – найбільш масова форма активного залучення дітей до музичного мистецтва. Співати здатна кожна дитина, й спів є для неї природним і доступним засобом вираження естетичних потреб та почуттів. Тому підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва повинна бути скерованою на оволодіння майстерністю хорового співу з метою використання його як дієвого засобу музично-естетичного виховання школярів.

А. Авдієвський, розглядаючи завдання підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва вбачає їх у тому, щоб навчити дітей мистецтву, «залучити їх до безпосередньої участі в творчості для повноцінного виховання. Навіть якщо діти не стануть у майбутньому професійними музикантами, виховання мистецтвом сприятиме формуванню гармонійно розвиненої особистості, про що не раз говорив видатний український педагог В. Сухомлинський» [1, с.80].

Саме з цієї позиції важливим є той факт, що колективні форми та види музикування: хоровий спів, участь у різноманітних оркестрах та ансамблях (музичних, музично-ритмічних, музично-драматичних, танцювальних, театральних тощо) є природною і характерною спільною діяльністю, у якій всі її учасники

відповідають за якість художньо-емоційного виконання мистецьких творів та стають учасниками творчого процесу, адже під час виконання мистецьких творів вони підкоряються єдиним етичним, художньо-виконавським, метроритмічним, агогічним законам, у яких музика виступає об'єднуючою та керівною ланкою духовного поєднання у творчий колектив.

Аналіз досліджень дозволив зробити висновок, що для здійснення ефективного керівництва учнівським хором майбутньому вчителю необхідна здатність керувати собою і через себе – усіма компонентами педагогічної діяльності на ґрунті зворотного зв'язку, а саме: усвідомленням мети діяльності та результатів її досягнення; специфікою сприйняття учнями дій педагога; вибором оптимальних засобів впливу й коригування педагогічної позиції на підставі аналізу результатів відповідно до поставлених завдань.

Тому професійну майстерність учителя доцільно розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності та як вияв творчої активності особистості педагога з високим рівнем самоорганізації професійної діяльності на рефлексивній основі. Виходячи з цього формулювання, важливими властивостями акмеологічного становлення особистості вчителя музичного мистецтва доцільно визначити гуманістичну спрямованість його діяльності; професійну компетентність; наявність фахових здібностей; оволодіння педагогічною та музично-фаховою технікою, яка здатна виявити внутрішній потенціал учителя, гармонізувати всю структуру його педагогічної діяльності.

Основним завданням становлення професіоналізму майбутнього вчителя музичного мистецтва в ОК «Диригування» є продовження традицій, закладених українською професійною школою хорового співу, які слугують справі виховання висококваліфікованих хорових диригентів, яскравих творчих індивідуальностей, майстрів хорової справи.

З цього приводу доцільно зазначити, що важливою є робота з формування художнього смаку й світогляду студентів, бо від світогляду та професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва багато в чому залежить не лише якість їх музичної підготовки як керівників шкільних хорів, а й загальний рівень музичної культури нації в цілому.

У діяльності керівника хорового колективу проявляються в єдності сенсорні, рухові, сугестивні, ейдетичні, мовні, інтелектуальні, виконавські уміння та навички й вміння колективної комунікативної діяльності та спілкування. Навички, накопичені студентами протягом навчання, допомагають у майбутній роботі з керівництва хором колективами творчо використовувати знання та уміння у нових, більш складних умовах.

Музичні знання, навички та уміння повинні складати цілісну систему, що охоплює найважливіші сторони професійної діяльності. Але очевидно, що опанувати цю систему можливо лише в комплексній єдності з психолого-педагогічною, естетичною та загальнокультурною підготовкою, орієнтуючись на професію вчителя музичного мистецтва.

Таким чином, ОК «Диригування» формує виконавську майстерність керівника хорового колективу, створює необхідну практичну базу «живого інтонування», без якого неможливе музичне навчання, а тим більше, формування професійної майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

У процесі хорових занять студенти отримують теоретико-методичні та специфічні практичні навички хорової та ансамблевої роботи. Хоровий ансамбль вимагає повноцінного звучання голосів, тембрально забарвлених і насичених, з широким динамічним і звуковисотними діапазонами. Такі якості голосу ефективніше формуються в сольній вокальній роботі і повинні бути перенесені в хорове звучання з його специфічними проявами [1].

У роботі з хоровим колективом учителю музичного мистецтва необхідні швидка орієнтація на інтонаційні, метроритмічні, ансамблеві, ладогармонічні, агогічні, динамічні неточності в музичних творах, що необхідно виробити за роки навчання у ЗВО, вивчаючи диригентсько-хорові дисципліни.

Виправлення помилок та правильне створення художнього образу хорових творів забезпечуються не лише музично-теоретичною підготовкою хормейстера, а й умінням застосовувати теоретичні знання та навички у виконавській практиці. Такий підхід дозволяє визначити інтеграційний характер диригентсько-хорової, вокальної та інструментальної підготовки студента, що поєднує навички інтелектуальної та слухової роботи з технікою кваліфікованого сприйняття та виконавської реалізації нотного тексту.

Професійна підготовка керівника хорового колективу забезпечує, насамперед, його вільне практичне опанування виразних засобів музичного мистецтва та уміння застосовувати відповідні знання та навички у різноманітних ситуаціях професійної діяльності.

Ефективна диригентська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва як керівника шкільного хорового колективу створює можливість широкого вивчення музичної культури, що сприяє постійному загальному музичному розвитку фахівця, розширює його виконавські можливості та дозволяє опанувати ряд необхідних професійних навичок, які забезпечують зростання професійної майстерності.

Універсальність такої музично-виконавської діяльності, проникнення її в усі інші види роботи приводить до узагальнення отриманих знань та вмінь, можливості виконувати специфічні завдання, які забезпечують оволодіння основами професійної майстерності у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін в інститутах мистецтв та на музично-педагогічних факультетах педагогічних університетів.

У процесі підготовки до практичної роботи з школярами майбутнім фахівцям необхідно: всіляко розширювати свою образно-емоційну сферу свідомості й глибоко, різнобічно розвивати її у музично-теоретичному відношенні; опанувати специфічний комплекс моторних навичок, тобто техніку диригування, яка набувається у процесі загального творчого розвитку студентів; націлювати себе на опанування широкого кола знань і навичок, пов'язаних з вокалом й методикою роботи з різними типами хорів та з різними віковими групами школярів.

Доцільно зазначити, що навіть у диригентів-професіоналів музикальність іноді не поєднується з розробленою технікою диригування, а обидві ці якості не обов'язково супроводжуються вмінням проводити репетиційну роботу з хором. Тому навіть при певній відповідності цих якостей, якась одна переважає над іншими. Особливо виразно ця диспропорція проявляється у вивченні диригентсько-хорових дисциплін, внаслідок чого виникає небезпечна однобічність у розвитку

студентів, які через брак життєвого досвіду здебільшого не можуть цілком критично поставитись до тих або інших прогалин у своїй практичній діяльності.

У процесі занять з хорового диригування та на практичних хорових заняттях студенту слід розвивати виконавські здібності, які необхідні йому для ефективного впливу на хоровий колектив, адже саме вияв цих здібностей викликає яскраві емоційні переживання у хористів й тим самим збагачує їхній духовний світ. Найчастіше під час репетицій керівник хору виступає перед колективом як виконавець окремих хорових партій, чим здійснює показ музичного твору, що вивчається. У процесі цієї роботи творчий стан хормейстера поступово передається колективу виконавців, у якому цей стан слід постійно підтримувати, щоб зробити творчий пошук органічною потребою хору.

Специфіка опанування основами диригентської майстерності полягає в тому, щоб всебічний музичний розвиток поєднувати з вдосконаленням техніки диригування. Усі ці ознаки особливо проявляються у процесі репетиційної роботи з хором. Практична діяльність, поряд з високою професійністю, характеризується інтенсивністю та напругою. Відчутними результатами такої роботи є підвищення майстерності вихованців, їх творче зростання через набуття все нових знань та навичок. Виконавські здібності, які необхідні диригенту для ефективного впливу на хоровий колектив, викликають яскраві емоційні переживання у виконавців, збагачують їхній духовний світ.

З цього приводу своє творче кредо А. Авдієвський характеризує так: «Я як хормейстер маю можливість – справді унікальну – у контакті зі співаками будувати нову звукову форму навіть тих творів, котрі часто виконуються, бо бачу перед собою живих людей з повною гамою їхніх почуттів. І всіх їх потрібно злити в єдину художню цілісність, бо лише з нею можна втілити свої творчі задуми. І коли хор починає звучати як одна багатюща душа – я щасливий» [1, с.81].

Основним завданням вивчення ОК «Диригування» в інститутах мистецтв та на музично-педагогічних факультетах педагогічних університетів є націлення студентів на постійне акмеологічне самостановлення у процесі майбутньої практичної діяльності. Закладає ці основи ефективна самостійна робота майбутніх учителів музичного мистецтва під контролем педагогів. Полягає ця робота, перш за все, у виробленні у студентів відповідального ставлення до авторського тексту.

Репетиційна робота в хоровому класі допомагає навчити студентів методиці самостійної роботи, виховати уміння інтерпретувати музичний матеріал, формувати спонукання до точного відтворення музично-художнього образу твору. Поступово опановуючи майстерність диригентської техніки, студенти повинні продовжувати пошуки шляхів удосконалення навчально-репетиційної роботи. Це допоможе розкрити об'єктивні механізми не лише безпосереднього управління хором, а й собою, як особистістю, власними діями, пов'язаними з поняттям «внутрішньої техніки» диригента.

Отже, ефективне вивчення освітнього компоненту «Диригування» допомагає здобувачеві освіти акумулювати весь опанований теоретико-методичний матеріал, визначити позицію майбутнього керівника шкільного хорового колективу, скерувати його на подальшу продуктивну діяльність.

Література:

1. Авдієвський А.Т. Формування особистості на ґрунті національно-культурного

відродження. Мистецтво у школі: зб.ст., упор. І.М. Гадалова. Київ: УДПУ, 1996. Вип. I. С. 80–83

2. Кириленко Я. О. Теоретичні та практичні засади диригентської підготовки : навч. посіб. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Київ, 2020. 108 с.

3. Козир А.В. Акмеологічні тенденції розвитку мистецької освіти в сучасному вимірі. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти: Донецьк, ДДПУ, 2017. Вип.6 С. 5-12

4. Овчаренко Н. А. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності: теорія та методологія : монографія. Кривий Ріг : Вид-во Р. А. Козлов, 2014. 400 с.

CHYNCHEVA Larysa.

The educational component of "conducting" as a basis for the professional development of a future music teacher.

In the article, the author highlights the importance of the educational component "Conducting" in the practical training of a future music teacher. After all, the issues of professional training of future music teachers are today in line with important problems solved by pedagogical science. The level of education, upbringing and general culture of schoolchildren depends on what a modern teacher-musician will be like, how he will start his professional activity, whether he will be able to meet the requirements set before him by society. In the article, the author emphasizes that the subject of "conducting" is an integrative subject in a number of disciplines closely related to other disciplines of the conducting-choral cycle, namely: choral class, reading choral scores, arranging. In this regard, the range of opportunities for mastering professional knowledge and skills, acquiring professional competences, which are indicated by international standards and regulated by state documents on education, such as: "The National Doctrine of the Development of Education of Ukraine in the 21st Century", the National Strategy of the Development of Education in of Ukraine for the period until 2021, the State Program "Education" (Ukraine XXI), the Law of Ukraine "On Education", the concept of "New Ukrainian School", etc.

Keywords: conducting, musical culture, practical training, music teacher, choral singing

References:

1. Avdiievskiyi A.T. Formuvannya osobystosti na hrunti natsionalno-kulturnoho vidrodzhennia. Mystetstvo u shkoli: zb.st., upor. I.M. Hadalova. Kyiv: UDPU, 1996. Vyp. I. S. 80 –83

2. Kyrylenko Ya. O. Teoretychni ta praktychni zasady dyryhentskoi pidhotovky : navch. posib. Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, Kyiv, 2020. 108 s.

3. Kozyr A.V. Akmeolohichni tendentsii rozvytku mystetskoї osvity v suchasnomu vymiri. Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty: Donetsk, DDPY, 2017. Vyp.6 S. 5-12

4. Ovcharenko N. A. Profesiina pidhotovka maibutnix uchyteliv muzychnoho mystetstva do vokalno-pedahohichnoi diialnosti: teoriia ta metodolohiia : monohrafiia. Kryvyi Rih: Vyd-vo R. A. Kozlov, 2014. 400 s